

Skarpt läge

Talarmanus till OH-bildserie

Bild 1	Skarpt läge	1
Bild 2	LOs och förbundens grupp för "Skarpt läge"	2
Bild 3	Därför skriften "Skarpt läge"	3
Bild 4	Lita på den egna kunskapen	4
Bild 5	Skyddsombudet måste arbeta aktivt från början	5
Bild 6	Skyddsombudets handlingsplaner och utredning	6
Bild 7	Den fackliga handlingsplanen	7
Bild 8	"Före" och "efter" hänger ihop	8
Bild 9	När det ändå har hänt	9
Bild 10	Skyddsombudets uppgifter direkt efter olyckan	10
Bild 11	Utredningar efter en arbetsplatsolycka	11
Bild 12	Vem ska ha skyddsombudets utredning?	12
Bild 13	Därför ska facket engagera sig	13

Bild 1

Skarpt läge

”Skarpt läge” står det på den här bilden och på skriftens omslag. Det syftar på att en arbetsplatsolycka ska betraktas som just det – ett skarpt läge när skyddsombudet och resten av det lokala facket ska gå igång från start och arbeta aktivt.

Den här skriften är LOs och förbundens gemensamma riktlinjer och innehåller

- råd och anvisningar för organisation och rutiner kring allvarliga arbetsplatsolyckor
- information som ska öka kunskapen om hur myndigheterna arbetar efter en arbetsplatsolycka.

Förutom en tryckt skrift har LO och förbunden tagit fram en uppsättning hjälpmedel i form av bland annat checklistor och brevmallar. När det gäller malldokument för exempelvis skyddsombudsstopp och begäran om överprövning har vi haft hjälp av LO-TCO Rättsskydd.

Alla hjälpmedel och en pdf-fil på skriften finns på LOs hemsida på internet www.lo.se/arbetsmiljo – och kommer att finnas på de flesta förbundens hemsidor också.

Tillsammans är det tänkt att skriften och webbplatsen ska kunna användas som referensmaterial och inspiration i det fackliga arbetet vid en arbetsplatsolycka och när det inträffade är av så allvarlig karaktär att det kan finnas skäl att misstänka ett brott.

Bild 2

LOs och förbundens grupp för ”Skarpt läge”

Det här är gruppen som har tagit fram ”Skarpt läge”-skriften och verktygen (checklistor och brevmallar med mera) som ligger på LOs hemsida på www.lo.se/arbetsmiljo.

Förutom de förbund som har varit med i skriftarbetet, så har också de andra LO-förbunden haft möjligheten att inkomma med synpunkter på och önskemål om innehållet och utformningen.

Bild 3

Därför skriften ”Skarpt läge”

Varför händer det så lite efter en arbetsplatsolycka?

Det var frågan som ledde fram till att LO och förbunden bestämde att det var hög tid att vi tog fram en uppsättning riktlinjer och praktiska anvisningar och hjälpmedel. För det händer alldeles för lite och facket är alldeles för passivt.

När en olycka har hänt, kommer ambulans och polis till olycksplatsen och kanske Arbetsmiljöverket också. När utredningsarbetet kommer igång finns det en åklagare i bakgrunden som leder polisens förundersökning och myndigheternas arbete rullar på. Problemet är att det fackliga arbetet på arbetsplatsen inte kommer i gång. Tiden går i passiv väntan på att myndigheterna ska bli klara med sina utredningar.

Både medlemmarna och facket har hittills underskattat sin egen förmåga. Man har för stor respekt i fel bemärkelse för myndigheterna – och för stor tilltro till myndigheternas kompetens. Man litar på att polisen och Arbetsmiljöverket ska göra en fullständig och uttömmande utredning.

Visst har myndigheterna stor kompetens, men det ligger en fara i att överskatta den och att samtidigt underskatta den egna förmågan. I själva verket är det ju ofta lättare för skyddsombud och andra lokala fackliga företrädare än för polisen att få detaljerade uppgifter om olyckan och orsakssambanden.

Alldeles för ofta slutar myndigheternas utredningar med att åklagaren lägger ned förundersökningen i brist på bevis. Då har det inte sällan gått 1-1,5 år efter olyckan.

Om facket börjar agera först då, kan det vara för sent eftersom många ärenden kan bli preskriberade. När det har gått lång tid efter olyckan, har detaljerna dessutom glömts bort och det är svårt att återskapa händelseförloppet och reda ut orsakssambanden.

Fackets insatser efter en allvarlig arbetsplatsolycka måste därför starta mycket tidigare, i praktiken omedelbart efter olyckan. Då är det ”skarpt läge” och då ska skyddsombudet komma i gång och börja jobba.

Bild 4

Lita på den egna kunskapen

Bakom varje arbetsplatsolycka finns en kedja av händelser och omständigheter som kan vara svåra, kanske omöjliga, för en utomstående att få reda på.

Vi kan ta ett vanligt exempel. Någon ramlar ned från en ställning och skadas.

- Vem hade ansvaret för att säkra mot fallrisker?
- Vad var det för slags ställning?
- Hur var den monterad/förankrad?
- Vad borde ha gjorts och vad borde ha funnits för att ställningen skulle ha varit säker? Till exempel monteringsanvisning, riskanalys, fallskyddsutrustning, att ställningen är byggd för det arbete som ska utföras, att ställningen var besiktigad?

En polis vet sällan vilka frågor som skulle behöva ställas och till vem eller vilka, vilken dokumentation som skulle behöva efterfrågas – eller vilka föreskrifter och andra regler som gäller för arbetsmiljön.

Men skyddsombudet vet!

De anställda och deras skyddsombud sitter tillsammans på en unik information och kunskap om organisation och rutiner på arbetsplatsen.

Därför gäller det som vi ser på nästa bild....

Bild 5

Skyddsombudet måste arbeta aktivt från början

Kunskaperna om vad som har hänt och varför finns. Men medlemmarnas och fackets kunskaper om orsakssambanden kring en arbetsplatsolycka kommer ofta fram för sent eller inte alls.

Det lokala facket dröjer för länge med att agera – och om ärendet hinner bli preskriberat så går åtminstone en av möjligheterna att få rättvisa förlorad; den att få en arbetsgivare som gjort sig skyldig till arbetsmiljöbrott åtalad och dömd.

Åtal och dom är inget självändamål utan en rättvisefråga. Först och främst gäller det att få fram så mycket kunskap att nya olyckor kan förhindras. Men det är också en rättvisefråga att den som har begått ett arbetsmiljöbrott och därigenom vållat en olycka ska kunna åtalas och dömas. Här handlar det både om rättvisa för den eller dem som har skadats eller dött och om att åtal och dom fungerar som en väckarklocka för andra arbetsgivare.

Vad det däremot inte handlar om är att kräva skadestånd för personskada. Detta måste sägas för att undvika missförstånd.

Arbetskadeanmälan och resten av försäkringsfrågorna finns visserligen också med i det fackliga arbetet efter en olycka. Men skadestånd kan det aldrig bli fråga om eftersom vi har försäkringarna TFA och TFA-KL och det statliga personskadeavtalet PSA i kollektivavtalen. Försäkringarna tar hand om den skadeståndsrättsliga ersättningen och kollektivavtalet innehåller ett så kallat talförbud, som innebär att facket inte får stämma arbetsgivaren för skadestånd. Arbetsgivare som tecknat kollektivavtal ska ju inte behöva betala två gånger.

Bild 6

Skyddsombudets handlingsplaner och utredning

Det fackliga arbetet med att både förebygga skador och ohälsa och att utreda arbetsplatsolyckor är ett lagarbete, där hela den fackliga organisationens samlade styrka, kunskaper och resurser ska utnyttjas. Skyddsombudet har en nyckelroll, eftersom det är hon eller han som arbetar direkt med arbetsmiljöfrågorna.

Bilden visar de tre checklistor som ska vara ryggraden i skyddsombudets arbete både före och efter en allvarlig arbetsplatsolycka.

Skyddsombudets handlingsplan 1 ska göras som ett led i fackets del av det förebyggande arbetsmiljöarbetet. Det är viktigt att ha klart för sig exempelvis om det görs konsekvensanalyser och riskbedömningar, om det finns åtgärdsplaner och om de följs upp, om arbetsgivaren har delegerat arbetsmiljöuppgifter, till vem eller vilka och med vilken utbildning och så vidare. Det är också viktigt att veta om det finns tidigare inspektionsrapporter/förelägganden/förbud från Arbetsmiljöverket som gäller företaget.

Checklistan för Skyddsombudets handlingsplan 2 är den som skyddsombudet ska börja arbeta med direkt efter olyckan – men på samma sätt som den första handlingsplanen bör den i första hand användas förebyggande. Vad Skyddsombudets handlingsplan 2 dokumenterar är den "tysta kunskapen" eller "vardagskunskapen" om arbetsmiljön som finns bland de anställda.

Det är en lång rad frågor som ska besvaras och de kretsar alla kring hur det faktiskt fungerar eller inte fungerar på arbetsplatsen. Hur går arbetet till i verkligheten? Förekommer arbetsrutiner som är mer eller mindre regelvidriga men som tillämpas ändå därför att de fungerar och känns bra? Har arbetsgivaren verkligen informerat om och utbildat i de aktuella arbetsmiljöriskerna?

Skyddsombudets utredning är den tredje checklistan. Frågorna på den är direkt kopplade till den arbetsplatsolycka som har inträffat.

PDF-filen på dessa tre checklistor ligger på www.lo.se/arbetsmiljo och de flesta förbunden kommer att ha den på sina hemsidor också. I PDF-filen hänger dessa tre checklistor ihop i samma dokument. Det är avsiktligt, eftersom alla tre – ifyllda – ingår i skyddsombudets utredning och ska följa med dokumentationen till de olika myndigheterna.

Bild 7

Den fackliga handlingsplanen

Skyddsombudet spelar en viktig roll men ska inte lämnas ensam. På små arbetsplatser utan skyddsombud och andra fackliga företrädare är det i stället det regionala skyddsombudet som ska bevaka utredningsarbetet efter en arbetsplatsolycka.

Men hela det lokala facket behöver engagera sig.

Arbetsgivaren – i första hand – är givetvis skyldig att ha en handlingsplan för vad som ska göras om en arbetsplatsolycka inträffar – organisation, rutiner, metoder. Men för att det fackliga arbetet ska bli framgångsrikt behöver både skyddsombudet och resten av den fackliga organisationen ha strategier och handlingsplaner.

Skyddsombudets handlingsplaner behandlade vi på föregående bild. På denna bild visas den lokala fackliga organisationens handlingsplan. Den är av strategisk betydelse, eftersom den preciserar:

- Vem gör vad, inklusive på vilken facklig nivå, det vill säga klubb, avdelning/sektion, förbundskontoret?
- När ska olika delar av den fackliga organisationen kopplas in?
 - för information
 - för att få hjälp
 - för att överlämna ärendet
- Vad som ska göras – av vem/vilka – om eller när något går snett.
- Vilken facklig nivå (förbundskontoret eller avdelningen/sektionen) som ska ha kopia av skyddsombudets utredning inklusive de uppgifter som finns i Skyddsombudets handlingsplan del 1 och del 2.

Bild 8

”Före” och ”efter” hänger ihop

Som det står så tydligt på bilden:

Fackets eget arbete inom ramen för det systematiska arbetsmiljöarbetet och beredskap inför eventuella arbetsplatsolyckor måste gå hand i hand.

Fackets mål när det gäller arbetsmiljön är att inga ska behöva utsättas för ohälsa i arbetet. Därför är det förebyggande arbetet viktigast. Också de insatser som skyddsombudet och andra fackliga ska göra efter det att en arbetsplatsolycka har hänt, har ju som yttersta syfte att vi ska få kunskaper att föra tillbaka in i det systematiska arbetsmiljöarbetet – för att förhindra att någon annan skadas eller förolyckas.

På den här bilden sammanfattas detta. Målet med att samla in information och att bevaka, driva på och komma med idéer och goda förslag är ju att olyckan inte ska inträffa.

Men om det ändå händer – då är det grundliga arbetet före olyckan och ett aktivt arbete som påbörjas direkt efteråt en förutsättning för att det fackliga arbetet ska lyckas. Alltså det dubbla syftet:

- att förebygga nya olyckor och andra arbetsskador

och

- att det väcks åtal för arbetsmiljöbrott och att det leder till fällande dom.

Bild 9

När det ändå har hänt

När en allvarlig arbetsplatsolycka är arbetsgivaren skyldig att göra det som står på bilden.

Den sista meningen är viktig. Skyddsombudet ska bevaka och driva på att arbetsgivaren, som ett led i det systematiska arbetsmiljöarbetet, upprättar ett "körschema" med utsedda ansvariga för vad som ska göras och för vem som ska göra vad om en arbetsplatsolycka inträffar.

Skyddsombudets egen roll direkt efter olyckan är dels att se till att arbetsgivaren uppfyller sina skyldigheter, dels att påbörja den egna utredningen.

Vi går vidare till nästa bild, där skyddsombudets uppgifter står...

Bild 10

Skyddsombudets uppgifter direkt efter olyckan

Det som skyddsombudet ska göra direkt efter en allvarlig arbetsplatsolycka måste göras omedelbart och skyndsamt. Då är det både "skarpt läge" och bråttom!

Det är väldigt viktigt att ta bilder! Många har numera en mobiltelefon med kamera. Använd den! Och spara kopior av bilderna som ska bifogas skyddsombudets utredning.

Bild 11

Utredningar efter en arbetsplatsolycka

När arbetsplatsolyckan går in i utredningsfasen, är det fortfarande ”skarpt läge”, men skillnaden är att det inte längre är minuter och timmar det handlar om. Det finns tid för att göra en grundlig facklig utredning.

Men på en punkt är det bråttom: Orsakerna till arbetsplatsolyckan ska omedelbart åtgärdas på arbetsplatsen inom ramen för det systematiska arbetsmiljöarbetet. Bevaka att arbetsgivaren åtgärdar fel och brister genast.

Vänta inte på myndigheterna. Det är inte ovanligt att åklagarens beslut i endera riktningen dröjer upp till 1,5 år efter arbetsplatsolyckan. Även Arbetsmiljöverkets utredning tar tid.

Att skyddsombudet genomför en egen utredning om en allvarlig arbetsplatsolycka är därmed ett naturligt led i det systematiska arbetsmiljöarbetet.

Misstaget som de fackliga representanterna ofta gör, är att passivt vänta på ”någon annan”. Ett vanligt fel är att hysa överdriven respekt för och tilltro till polisens och Arbetsmiljöverkets utredningskompetens – och, omvänt, en alldeles för låg tilltro till den egna förmågan att bidra med värdefulla uppgifter.

Facket har visserligen inte rätt att lägga sig i polisens och Arbetsmiljöverkets och andra myndigheters utredningsarbete – men inget hindrar skyddsombudet och den fackliga organisationen att göra en egen utredning.

Bild 12

Vem ska ha skyddsombudets utredning?

På bilden besvaras frågan om vem som ska ha skyddsombudets utredning.

En viktig sak som många tyvärr glömmer bort är att själv spara kopior av allt material. Bilder, checklistor, skyddsrondsprotokoll, andra dokument. Det är viktigt att skicka material till exempelvis åklagaren – men det är lika viktigt att materialet finns kvar.

Det behövs för det fortsatta arbetsmiljöarbetet – och om myndigheternas utredningar leder till en nedlagd förundersökning som behöver överklagas.

I något skede – som är olika i olika förbund – kan det lokala facket behöva lämna över ärendet till en högre facklig nivå som ska driva det vidare. När och till vilken nivå är något som ska vara klargjort på förhand, i den fackliga handlingsplanen på bilden som vi behandlade tidigare.

Bild 13

Därför ska facket engagera sig

De verkliga experterna på den aktuella arbetsplatsen och arbetsförhållandena finns bland de anställda. Om den lokala fackliga organisationen är aktiv i arbetsmiljöarbetet och håller beredskap för ett eventuellt "skarpt läge" i form av en allvarlig arbetsolycka, så har vi ett försteg framför myndigheterna, även före Arbetsmiljöverket.

Om skyddsombudet har varit aktivt från början, ökar möjligheterna att det väcks åtal för arbetsmiljöbrott och att det leder till fällande dom.

Som sagts flera gånger tidigare är åtal och dom inget självändamål. Men åtal och dom är viktiga ändå, som en rättvisefråga, och – kanske allra främst – som ett centralt led i att förebygga framtida arbetsplatsolyckor.

Genom att gå in aktivt redan från början, vinner vi minst ett halvårs arbete som annars skulle behöva göras – och med betydligt sämre förutsättningar – om åklagaren beslutar sig för att lägga ned förundersökningen utan att driva ärendet till åtal.

Om skyddsombudet har försett åklagaren med allt tänkbart material, underlättas förbundets/avdelningens/sektionens arbete. En bra facklig utredning från skyddsombudet gör att den fackliga nivån som ska begära överprövning kan koncentrera sig på att ta fram kompletterande uppgifter i stället för att börja från början.